

O'QUVCHILARNING KASB-HUNAR TANLASHIDA PSIXOLOGNING O'RNI HAMDA KASB PSIXOLOGIYASINING AHAMIYATI

Yakubova Zroat Baxodirovna

Namangan viloyati Pop tumani 25-maktab psixologi

Annotatsiya: Maqolada kasb ta'limi va kadrlar tayyorlashda kasbiy psixologiyaning o'rni, ahamiyati, vazifalari tahlil qilingan, ta'litizimidaolib borilayotgan islohotlar jarayonida psixologiyaning kasb tanlashdagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: kasb, islohotlar, psixologiya, kadrlar tayyorlash, kasbiy psixologiya, ta'lim jarayonlari va kasb psixologiyasi.

Ma'naviy komil insonlar ta'limtarbiya olish hamda bu ta'lim va tarbiyaniyanada boyitishlari, amaliyotga tatbiq etaolishlari bilan ajralib turadilar. Ta'limtarbiya insonda ma'lum bir kasb-hunargaqiziqish, shu kasb orqali o'z hayotini tuzish, kelajagi uchun zarur bo'lgan manbalarni vujudga keltirishni shakllantirib boradi. Insoniyat paydo bo'libdiki, u har doim o'zini boqish, ehtiyojlarini va manfaatlariniqondirishga harakat qilgan va hozirda ham shu yo'ldan bormoqda. Inson o'z ehtiyojlarini eng avvalo, oziq-ovqat, boshpana, kiyim-kechaklarga bo'lgan ehtiyojlarni qondirishdan boshlagan. Hozirgi kunda O'zbekistonda yoshlarningkasb-hunar egasi bo'lishlari uchun barcha imkoniyatlar yaratib berilgan. Yoshlar bu jamiyatning kelajagi, ularni o'zlari qiziqqan kasblarni egallashi, hayotda o'z o'rinlarini topa olishlari zaruriy jarayon hisoblanadi. Kasb-hunarli bo'lish inson uchun zarur bir ehtiyoj ekanligini buyuk avlodlarimiz o'z asarlarida aytib o'tganlar. Misol uchun, Kaykovus o'zining «Qobusnoma» asarida shunday yozadi: «Bas, agar aqling bo'lsa hunar o'rgang'il, nedinkim hunarsiz aql –boshsiz tan, suratsizbadandekdir... Ey farzand, ogoh bo'lki, hunarsiz kishi hamisha foydasiz bo'lur va hech kishiga naf yetkurmas». Hozirda o'sib kelayotgan yoshlar o'z qiziqishlaridan kelib chiqib minglab kasblar ichidan

o‘zlari uchun qiziqarli bo‘lgan kasbni tanlab olishlari va o‘z hayotlarini mazmunli, yaxshi o‘tkazish uchun intiladilar. Ularga bu kasblarni tanlashlarida kasb psixologiyasining o‘rni va ahamiyati juda katta. Izlanuvchi yoshlar kasb-hunar va uni egallash hayotlari, kelajaklarini hal qiluvchi omil ekanligini bilib boradilar. Shulardan kelib chiqib, kasb – bu inson hayoti uchun zarur bo‘lgan, jamiyatdagi huquqiy me‘yorlarga javob beradigan, insonning kelajagini belgilab beradigan o‘ziga xos murakkab jarayon, deb belgilashimiz mumkin. Kasb – bu insonning ma‘lum bir ehtiyojlarini va manfaatlarini o‘zi tanlagan kasb faoliyatidagi bilimlari, layoqati, malakalariga xos xususiyatlari orqali namoyon bo‘lishidir. Kasbga xos bo‘lgan jarayonlar, ularni egallash, tanlash inson psixologiyasi bilan bog‘liq. Kasb psixologiyasi aynan shunday murakkab jarayonlarni o‘rganish orqali yoshlarni o‘zlari qiziqqan kasbga yo‘nalish beruvchi fan hisoblanadi. Har bir kasbning o‘ziga xos tomonlari, insonlarni o‘ziga jalb qila oladigan qirralari mavjud bo‘lib, inson bu jarayonlarni kuzatib borib, shu kasbni egallashga intiladi. Bu jarayonlarda inson o‘zining ruhiyati bilan shu kasbga xos bo‘lgan psixologik tomonlarni ham shakllantirib boradi. Yoshlarning kasb tanlashlari maktabdan boshlanadi. Bunga ularni tayyorlab borish zarur bo‘ladi. Buni psixolog olim Anvar Jalolov o‘zining «Kasb qanday tanlanadi» kitobida ko‘rsatib berdi. Bunda yoshlar kasb tanlashlarida ma‘lum bir bosqichlarni bosib o‘tadilar. Xilma-xil va qiziqarli kasblarni tanlashning asosiy maqsadi yaxshi yashash va yaxshi kasbni tanlash hisoblanadi. O‘zi uchun qiziqarli bo‘lgan kasb insonni har doim o‘z ustida ishlashga, uni yaxshiroq bilishga undaydi. Insonda ma‘lum kasb, uni egallashga havas, mayl, orzu, ishtiyoq, hafsala bo‘lmasa, u hech qanday kasbni egallay olmaydi. Insondagi shu jarayonlar odamning o‘z kelajagini to‘g‘ri anglash, tushunishga olib keladi. Unda istak, xohish paydo bo‘ladi. Bular bolada ma‘lum bir maqsadning shakllanishi va bu yo‘lda iroda kuchini sarf qilishga olib keladi. Irodali inson o‘z maqsadi sari intiladi va orzu- havaslariga erishadi. Bunda bolada paydo bo‘luvchi havas atrofdagi insonlarni kuzatish orqali, ularga aytilgan maqtov ‘zlarni tinglash va ularning mahoratiga qoyil qolish, bu insonlarning bilimdonligi, qo‘llaridan ko‘plab ishlar kelishini kuzatishi unda shu insonlarga o‘xshashga havasni

uygʻotadi. Unda orzu, armon, tilak, ishtiyoq va hafsala paydo boʻladi.

1-bosqich Kasb tanlashga oʻquvchini aqlan va ruhan tayyorlash

2-bosqich Kasbning taʼrifi va tabiati haqida bilim berish

3-bosqich Qiziqish tushunchasini ochib berish va oʻquvchining qiziqishini aniqlash

4-bosqich Qobiliyat tushunchasini ochib berish va oʻquvchidagi qobiliyatni aniqlash

5-bosqich Kasb tanlovini amalga oshirish va algoritmini ochib berish

6-bosqich Ilovalar asosida kasb tanlovini tajriba tariqasida amalga oshirish ehtiyojlar va manfaatlar bilan bogʻliq boʻlib, uning oʻz oldiga qoʻygan maqsadlarini amalga oshirishning hissiyotlari, irodalari bilan bogʻliq jarayondir.

Katta boʻlib borayotgan bolada havas hissi paydo boʻladi. Kasbga nisbatan olganda bolani shu kasbga qiziqishi, intilishi, mayli, xohishi, istagi va orzusi boʻlib koʻzga tashlanadi. Bu yoʻlda bola oʻziga biror kasbni tilab, shu kasbni egallashga boʻlgan intilishisodir boʻladi. Agarda bola oʻz tilaklarini hafsala bilan amalga oshirmasa, harakat qilmasa, bu armon va orzu boʻlib qoladi. Kasb va kasbiy psixologik jarayonlar kasbtanlovchidan quyidagilarni talab qiladi:

- kasb tanlashga kerak boʻlgan idrok, xohishning mavjud boʻlishi;
- oʻz maqsadi va manfaatini toʻgʻri anglab olgan boʻlishi;
- kelajagi haqidagi tasavvurlarning boʻlishi. Yuqorida tahlil qilgan fikrlarimiz kasb psixologiyasi bu oʻziga xos murakkab va doimiy inson-kasb oʻrtasidagi boʻladigan munosabatlarni oʻrganib boruvchi jarayon

ekanligini tasdiqlaydi. Kasb psixologiyasi insonni oʻz faoliyati davomida kerak boʻlgan, uni doimo qiziqtirib kelayotgan kasb yoʻnalishlariga yoʻllab turadi. Oʻsib kelayotgan yoshlarga maslahatlar berish, ularni kasbga yoʻllash, kasblar haqida bilimlar berish, malakalarini oshirishga boʻlgan ehtiyojlarini qondirish, attestatsiyalash, oʻz kasbining ustasi boʻlib yetishishlarida ularga yordam berish kabi koʻplab amaliy ishlarni bajarib boradi. Bulardan tashqari, kasbni insonga qoʻyadigan talablari ham borki, kasb psixologiyasi bu masalalar bilan ham keng shugʻullanishi zarur boʻladi. Bu talablar obʼektiv boʻlib, ularni inson

o'zgartira olmaydi. Kasb qo'yadigan talablar, birinchidan, kasb bilan bog'liq jarayonlar bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchidan, jamiyat uchun zarur bo'lgan talablar bilan bog'liq bo'ladi. Lekin bular insonning ishtiroki va ta'siri ostida shakllangandir. Kasblarning shakllanishi va rivojlanishi texnika sohasidagi taraqqiyot va ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanishi bilan bog'liq bo'ladi. Bu esa ko'plab kasblarning paydo bo'lishiga olib keladi. Kasb va kasbiy psixologiya o'zining tadqiqot sohasi bilan eng muhim amaliy ishni hayotga tadbiq etib boradi. Kasb psixologiyasi inson va kasb o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish orqali insonni kasbga tayyorlaydi, uning imkoniyatlari va qiziqishlarini o'rganish orqali unga ma'lum bir kasblar haqidabilimlar va o'ziga qiziq tuyulgan kasbni egallashga yo'l yo'riqlar berib boradi. Bu kabi ko'plab misollar, ya'ni insonni kasbga o'rgatish, kasbga xos bo'lgan xulq-atvorlarni singdirish insoniyat tarixida ko'plab uchraydi. O'sib kelayotgan yosh avlod, uning kasbni egallashi masalalari katta avlodni har doim qiziqtirib kelgan va hozirda ham bu masala dolzarb masalalar qatorida turadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Kaykovus. Qobusnoma. – T.: «Istiqlol», 1994. –26-b.
2. Jalolov A. Kasb qanday tanlanadi. – T., 2010. –62-b.
3. Mahmud Hasaniy. Odob bo'stoni va axloq gulistoni. – T.: «Fan», 2014 y. –20-b.
4. Холйигитова, Н. (2014). Инновацион технологиялар–таълим ва тарбия жараёнларининг сифат ва самарадорлиги омили сифатида.